

Саво Манојловић, мастер права*

Јирген Хабермас, *Оглед о уставу Европе*, Фондација Центар за јавно право, Сарајево 2011, 130.

И више Европе! И више демократије! Тако би гласио идејни поклич Хабермасовог *Огледа о уставу Европе* (у даљем тексту: *Оглед*). Док се у реалности зарад функционалности евроинтеграција најчешће пренебрегава питање демократске легитимности, Хабермас ова два питања разрешава управо њиховим упаривањем. Демократија и Европа нису два елемента на којима он инсистира, већ је реч о једној недељивој честици. Европа здај! Али и демократија здај! Приближавање Европе грађанима врши се брисањем, односно истањивањем посредништва националних држава. Демократија се у *Огледу* схвата у пуном смислу уз непростајање на демократске позлате. Отуда, непосредни избор председника Европске уније „није ништа више од смоквиног листа за технократско самовлашће“ Савета Европе (стр. 42). Да парафразирамо Де Гола – Хабермас не жели да инагурише хризантеме, већ да ствара историју! Договор националних влада који под претњом санкција треба да спроводе државни парламенти је отуда „конструкциона грешка“ једне „допола спроведене Уније“, која доводи до урушавања европске грађевине (стр. 113). Вертикални однос грађанин – наднационални ентитет се мора преломити и успоставити хоризонтални однос између грађана Европе који умрежавањем постају оспособљени за колективно деловање. Тако се успоставља цивилизирајуће дејство демократије и на наднационалном нивоу. Тиме се ауторитарни карактер власти амортизује, јер су „адресати принудних закона истовремено и њихови аутори“ (стр. 49).

Хабермасов архитектонски кредо је да се наднационалном заједницом базираном на демократским постулатима одговара на изазове модерног доба. То се чини поделом суверености између „грађана Уније“ и „држава Уније“. Европски парламент се мора јаче приближити улози законодавца коју дели са Европским саветом. Су-

* Аутор је млађи саветник у Уставном суду Републике Србије.

вереност државе се, међутим, такође своди на сувереност грађанина. Појединац врши двоструку улогу. Он је грађанин Уније и грађанин државе. Без појединаца – грађана ЕУ који ће чинити европски народ, Унија је само „грађевина на песку“ (стр. 41–43).

Потку том хоризонталном умрежавању грађана чини „грађанска (наднационална) солидарност“, која је на примеру Грчке доживела луциферски пад. Недостатак грађанске солидарности је основна замерка данашњој Европи. Она је и циљ и средство интегрисања. Њоме би се вршило укључивање других европских народа – „када су они подвргнути међународно изнуђеним и социјално унеравнотеженим програмима штедње“ (стр. 76). Тиме се ствара јединство европског народа, а оно не може настати на „националним распуклинама“ на којима се „структурно одржава континуитет социјалне неједнакости“, без постојања „јединства животних односа“.

Оглед садржински превазилази тему омеђену насловом, јер аутор у делу „Од међународне према космополитској заједници“ разрађује идеју конституционализације светског друштва. Космополитизација светске политике је историјска мисија ЕУ. Ова два пројекта нису конкурентна; функционалност евроинтеграција је модел и подстрек за будуће космополитско друштво (стр. 85). Хабермас инсистира на непосредним изборима за светски парламент како би се извршила дебиروقратизација светске политике, која је одавно одвојена од грађанина. Концепту светске заједнице приступа са нешто више суптилности; спомиње мекше решење – „политички устав светског поретка“ и развој обавезујућих минималних стандарда (стр. 83–87). *Оглед* је несумњиво беочуг у ланцу филозофских дела која се баве конституисањем космополитске заједнице, а чији је камен-међаш Кантов *Вечни мир*.

Кључне тачке Хабермасовог демократског космополитизма су враћање бирократизованих спољних политика под контролу грађана, заједничко хватање у коштац с проблемима финансијског тржишта, високо-технолошким изазовима и еколошком одрживошћу. Хабермас одлази даље од успостављања координисане светске заједнице којом треба предупредити даље сукобе. Он инсистира на томе да, поред државе, појединац буде и (директни) конститутивни субјект наднационалног поретка.

Хабермас проблемима савременог друштва приступа с позиција економске левице. Главни проблем је „социјална неправда која вапи до неба и састоји се у томе да социјализирани трошкови заказивања система најјаче погађају најслабије социјалне групе (...) преваљују на леђа масе која ионако не спада у добитнике глобализације (...) Судбина која кажњава изражава се и у глобалним размерама над економски најслабијим земљама“ (стр. 99). „Капитализам и демократија увијек су у напетом односу, јер тржиште и политика почивају на

супротстављеним принципима“ (стр. 105). Развој демократије Хабермас схвата као „правно кроћење Левијатана и класних антагонизама“, које је извршено уставним револуцијама у XVIII и XIX и ступањем на позорницу социјалне државе XX века (стр. 108). Државе „нису природне чињенице, иако нису ни само фикције (као у случају многих колонијално основаних држава)“, (стр. 77); и нису исцрпље своју функцију гаранта људских права, али су недовољна институција даљем развоју. Глобално друштво захтева ново институционално преламање, где ће грађанин делати као конститутивни *homo duplex* субјект националног и наднационалног нивоа. Преламање вертикалног (грађанин – држава) на хоризонтални ниво (грађанин – грађанин), извршено је либералном уставношћу на унутардржавном нивоу и сада је ваља извршити и на надржавном нивоу – обарањем вертикално успостављене транснационалне егзекutive у хоризонталну раван. То ће се учинити укључивањем грађана који ће директним изборима за Европски и Светски парламент бирати своје представнике, што води транснационализацији политичких партија и постојећих националних јавности.

Оглед се састоји из два чланка објављена 2010. у научним часописима – *Концепт људског достојанства и реалистичне утопије људских права* и *Криза Европске уније у светлу конституционализације међународног права – оглед о уставу Европе*. Додаци су: интервју *Након банкротства*, објављен 2008. у недељнику *Die Zeit* и два публицистичка текста – *Требамо Европу! Нова изводљивост: да ли смо већ постали равнодушни према заједничкој будућности* (у публикацији преименован у *О судбини Европе одлучује се на евр*) и *Пакт за Европу или против ње?*

Излагање о концепту људског достојанства и реалистичној утопији људских права наизглед делује као вишак у *Огледу*. Људско достојанство је, кроз једну оригиналну историјску ретроспективу и луцидну аргументацију, представљено као основни катализатор, егзистенцијални минимум, морално извориште, сеизмограф, мотор (даљем) развоју људских права, категорички имератив, *основа основних права*... Реч је о аргументацијски заокруженој, дубинској правнофилозофској обради институције људских права. Сврха овог дела есеја је, међутим, мултифункционална. Изложено позиционирање појединца као конститутивног субјекта права и приказ унутардржавног хоризонталног преламања права кроз однос грађанин – грађанин, представљају мисаону потку за такво преламање на транснационалном нивоу, које се намеће као природни наставак.

Идеалистички утопизам изложеног концепта у *Огледу*, иако одише филозофском амбициозношћу, није скициран без свести о реалности. Уочене су кључне реалне тешкоће на сваком нивоу разматрања: светска економска криза, национална испарцелисаност

јавног мњења, недостатак солидарности, опијеност краткотрајном цикличношћу изборних процеса, „регресивни пад светске политике у нуклеарно наоружано, високо експлозивно хрвање око моћи“ (стр. 104), „империјалистичка злоупотреба“ људских права, некомпентни покушаји деловања међународне заједнице (Сомалија, Руанда, Дафур) у којима „војске отписују смрт и беду невиног народа као ‘колатералну штету’ (Косово)“, итд. Оглед је „неспојив“ спој реализма и утопизма. Хабермас је за једног идеалисту невероватно реалан! Он препреке посматра као изазов. Целокупни развој људских права посматра у динамичком процесу, где тешкоће и падови имају улогу подстрекача. Реалистичним проблемима Хабермас супротставља мисаону аргументацију која пружа одговор на питање *зашто* (треба следити његов концепт), али не и *како*(?).

Предузимљивошћу Центра за јавно право, регионалној публици је, у истој години када је и немачки оригинал угледао светлост дана (2011), учињен доступним Хабермасов спис. Превод на ијекавици или језику који ћемо, како год га звали, свакако, не само разумети, већ због квалитетног превода, са задовољством читати. Преводилачки тандем (Един Шарчевић и Хана Сап) заслужује посебну похвалу. Направљен је фини баланс између употребе стручно-терминолошких туђица и налажења одговарајућих домаћих израза, што је леп – и данас несвојствен – гест неговања домаћег језика. Немачки језик је изгубио у преводима својствену му „оловну“ тежину реченица и добио полетност без жртвовања дубине мисли.

Хабермасов *Оглед* приморава на размишљање, супротстављање, преиспитивање... То је крик уснулој друштвеној мисли која се врти у кругу *déjà vu* идеја. Пред нама је изазов, рукавица „бачена у лице“, која тражи реакцију научних посленика; и то не само европског културног поднебља. *Оглед* је питање грађанину света: *Quo vadis?*